

ЗА МОДЕРНАТА СТАТИСТИКА...

*Богдан Богданов**

I. Кратък обзор за развитието на статистиката от близкото минало досега

Държавната статистика в България отбеляза 134 години от своето създаване. Плеяда от статистици допринесоха за развитието на теорията и практиката на статистиката в страната до наши дни. Върху тяхното дело е изградена и съвременната държавна институция - Националният статистически институт (НСИ). Това са строителите на съвременната държавна статистика. Съграденото от тях се пази в многобройните публикации, статии, доклади и юбилейни книги. По традиция техните знания и опит се предават през десетилетията на всяко следващо поколение статистици. **Поставя се въпросът: Ние достойни наследници ли сме на тяхното дело, възделения и стремежи?**

Известно е, че един статистик се изгражда постепенно във времето. Това е професия, изискваща солидни знания по математика, теория на вероятностите, икономика и социални науки. За най-упоритите и целеустремените израстването в теорията и практиката на статистическата наука е предпоставка и гаранция, че заемайки ключови постове в тази институция, ще могат да генерират идеи, да анализират и правят значими изследвания, да разработват концепции и трасират пътя за развитие. Натрупаните знания и опит, от една страна, ще допринесат за надграждане на статистическата теория и практика в съответствие, съзвучие и

* Д-р, началник на отдел „Статистика на доходите, разходите на домакинствата и качеството на живот”, НСИ; e-mail: bbogdanov@nsi.bg.

взаимодействие с постиженията в световната наука. От друга страна, ще подготвят бъдещите (следващото поколение) статистици за предизвикателствата на съвременния свят и динамично нарастващите потребности от актуална и точна информация в числов и вербален (аналитичен) вид.

В този смисъл от особена важност е да се разгледат въпросите и проблемите за „битката“ между млади и стари в тази област. По аналогия може да се добави, че подобни тези се разглеждат в социалната теория. Понякога в тях се говори за „сблъсък между поколенията“. Очевидно тук се плаща данък на съществуващото мнение, че старите са носители на застой, на ретроградните и отживели начини на мислене и работа¹. Но дали това е така или е мит, зад който се крие нещо друго? **Динамиката на глобализацията в съвременния свят упорито доказва, че без предаване на натрупани знания, умения, опит, рутина не е възможно постигането на значими евристични и креативни резултати.**

Развитието на статистическата наука и практика в Националния статистически институт през последните 20 години потвърди тази теза. Времето и събитията недвусмислено опровергаха постулата за „битка“ между стари и млади, за „сблъсък“ между поколенията. **Безпощадно и категорично ясно е, че става дума за противопоставяне между знаещи и незнаещи, между умеещи и статистически неграмотни.** Парадоксът е, че в периода след влизането на България в Европейския съюз (ЕС) през 2007 г. (2008 - март 2012 г.), именно статистически неподготвени лица постепенно овладяха командните висоти в НСИ². В този период се извърши брутално преследване на знаещи и можещи статистици - една част бяха уволнени, а други - принудени да напуснат.

Като потвърждение на казаното дотук може да се направи следната кратка историческа препратка и отклонение за опита на НСИ в методологическата работа. През последните 10 - 12 години стана пределно ясно, че НСИ не разполага с ефективно учебно-методическо звено, което да бъде от полза при формулиране на идеи, идентифициране на проблемите и изготвяне на планове как биха могли да се решат. Това от своя страна не даде възможност да се предприемат конкретни и адекватни действия в позитивна посока. **След влизането на България в Европейския съюз през 2007 г. НСИ вече не беше същият, но това не беше**

¹ Един бивш председател на статистиката обяви на всеослушание, че всички над 50 години трябва да напуснат Националния статистически институт (НСИ).

² Партийните и конюнктурните назначения тотално обезцениха ръководните постове в НСИ. Това особено добре се наблюдава и до момента при извършваните назначения на заместник-председатели, директори и понякога на началници на отдели. Наложил се моделът на тези постове да се назначават лица без държавническо и академично мислене, без постижения в областта на статистическата наука и практика.

„разбрано” и проблемите постепенно се натрупваха. Резултатът бе, че НСИ вместо да върви към модернизация в своето развитие, изискваща се в европейски контекст, изостана и тръгна назад.

За сравнение може да се посочи работата на действащия Научноизследователски институт към държавната статистика през 70-те, 80-те и началото на 90-те години³. В този институт се разработваха научноизследователски теми, които подпомагаха практиката и представяха информационна продукция с висока научна стойност на европейско ниво. Това от своя страна по естествен и аналитично задълбочен начин надстрояваше резултатите от провежданите статистически изследвания. Не на последно място институтът поддържаше, развиваше и създаваше кадрови потенциал, който имаше капацитета да решава проблеми и задачи с висока степен на сложност и обществена значимост. Резултатите от неговата работа периодично се публикуваха в издания на държавната статистика. Това е един от най-добрите периоди в развитието на статистиката като държавна институция. След 1992 г. институтът беше ликвидиран, а неговите кадри - разпилени. Постепенно част от тях напуснаха и продължиха научната си дейност в университетите, други се пенсионираха. Една част се пръснаха в оперативните отдели на статистиката, след което постепенно достигнаха пенсионна възраст и последните от тях си тръгнаха в периода 2008 - 2012 година. Възможността за приемственост, предаване на натрупания опит и знания беше безвъзвратно пропусната. На практика беше унищожена една създадена традиция в научното и професионалното развитие на държавната статистика. Принципът в такива случаи е, че когато нещо се разруши, на негово място следва да се построи нещо ново и адекватно на настоящето и на бъдещото развитие. Всичко това не се случи. Натрупаните проблеми прераснаха в хаос, безпринципност и развихрила се страст към печалбарство при усвояване на парите от проектите, които българската статистика беше задължена да изпълнява, в съответствие с регламентите на Евростат.

Трябва да е пределно ясно, че тук не става дума за носталгия към миналото и хвалебствени думи за управляващите преди демократичните промени. Статистиката и като наука, и като практика не се нуждае от това. Тя е далеч от всякакви идеологеми, партийна пристрастност и лъжливи теории. Подчинява се на строги и математически издържани принципи и теории, водещи началото си от Теорията на вероятностите като сърцевина на математическата статистика. **Недобросъвестното**

³ През годините институтът претърпя известни структурни промени, но естеството и съдържанието на неговата работа се запазиха.

приложение (умишлено или не) на науката в практиката поражда недоверието на обществото към НСИ и води до идентифициране на поведението на ведомството с управляващите в държавата. И това не е никак случайно, тъй като те назначават ръководството на НСИ. Това от своя страна се отразява и рефлектира негативно, когато редовите служители на статистиката се опитват да свършат своята работа, провеждайки поредицата статистически изследвания, в които респонденти са гражданите на Република България. Създава се порочният кръг - недоверието към статистиката рефлектира негативно върху достоверността на получаваната информация от лица, обикновени български домакинства, предприятия и фирми в хода на изследванията на територията на страната. Особено в моменти на криза и масово недоволство респондентите нямат желание да участват в статистическите изследвания или ако участват (убедени от красноречието на анкетъорите), предоставят невярна информация. И след това същата тази информация в агрегиран вид се връща и представя като „истина” в публичното пространство у нас, в Европа и по света.

Възможността отново да се изгради разрушеното преди 20 години означава нов прочит на ситуацията и обстановката, а именно финансов ресурс, време и намиране на мотивирани специалисти, от които да се изгради нов мозъчен тръст на Националния статистически институт. Това означава още, че създаването на такъв колектив от експерти трябва да бъде въоръжен с новите и модерни теории и знания за развитието на статистиката като наука и практика. Неговата основна задача е да внесе висок дух на професионализъм и отговорност при създаването на методологии, осъществяване на статистически изследвания и представяне на информационни анализи, притежаващи и съдържащи заряда на социално-управленски решения на държавно ниво⁴.

Поставят се въпросите: Какво ведомство е Националният статистически институт? С какво се отличава от останалите държавни ведомства в страната? Еднозначно и кратко едва ли може да се отговори на тези въпроси. Въпреки това си заслужава да се опита и да се каже, че: първо - това е може би единственото държавно ведомство, където „чиновниците” осъществяват производствен процес; второ - произведеният информационен продукт се използва в работата на всички останали държавни ведомства, публичното пространство и света; трето -

⁴ От късната есен на 2012 г. под влияние на събития и проблеми, изискващи творчески и научен подход на решение, започна процес за постепенно изграждане на методологична група от експерти. Техните основни задачи накратко могат да се дефинират така: разработване на визия за развитие; текущо разглеждане на задачи, изискващи креативен подход на решение; обучение на младите кадри в НСИ.

информационният продукт не губи своята стойност с времето и може да се използва многократно под формата на динамични редове с данни за анализ на протичащите явления и процеси в страната; четвърто - **информационният продукт, произведен в държавната статистика, е интелектуален продукт, което означава, че отразява знания, опит и висока степен на обща култура.**

Очевидно е, че в контекста на написаното по-горе може да се постави въпросът: Кой може да управлява тази институция (председател и заместник-председатели)? Отговорът е еднозначен: високо образовани лица с държавническо и академично мислене. Това означава, че **на командните висоти в държавната статистика трябва да се избират и назначават лица с утвърден статут в академичната общност (професори, доценти, доктори), доказали със статии, книги, интервюта, доклади и публични презентации (национални и международни) своята квалификация, опит, знания и държавническо мислене, осъществили в миналото си общественозначими дейности в полето на науката, практиката и държавното управление⁵. Не на последно място това са хората, носители на позитивен морален императив в своята работа и визия. Всички опити за конюнктурни и партийни назначения в държавната статистика са пагубни за създаването на информационния ресурс, необходим за управлението на страната, за нейното представяне в публичното пространство и света. Това води до хаос, грешки, дезинформация и неизвестност, която по никакъв начин не помага на хората, занимаващи се с политика и управление. И тогава в един момент става пределно ясно, че тези, които управляват, не знаят нито **какво** точно управляват, нито **кого** точно управляват.**

II. За модернизацията на статистиката...

1. Какво е необходимо за успешното провеждане на едно статистическо изследване?

1.1. Главни действащи лица: методолози; анкетъори; респонденти

Методолози: създават концепция за дефиниране и фактическо реализиране на генералната съвкупност - база за осъществяване на извадковите статистически изследвания; създават дизайна на извадките за осъществяване на текущите извадкови статистически изследвания; създават инструментариума на изследванията;

⁵ Историята на статистиката е запазила имената и лицата на точно такива хора, управлявали и работили в статистиката на България през втората половина на миналия век. Достатъчно е да се споменат имената на акад. Евгени Матеев, проф. Стефан Станев, проф. Кирил Гатев, проф. Дано Балеvски, проф. Венец Цонев, проф. Никола Наумов, доц. Тодор Къналиев, проф. Здравко Сугарев, проф. Анастас Тотев, проф. Веселин Никифоров, проф. Петко Божиков, проф. Иванка Съйкова, проф. Нигрета Величкова.

организирането на теренната работа по места; разработват концепцията за използване на административни източници на информация; създават техники за импутиране, калибриране и претегляне на оценките от статистическите извадкови изследвания; разработват техники за картографиране на информацията от проведените изследвания; използват методи за моделиране и редактиране на данните от проведените изследвания; осъществяват прогнозиране на оценки от проведени изследвания; създават условия за култивиране на експертно мислене; въвеждат единна методика за изследване на отпадналите (по една или друга причина) единици от провежданите изследвания⁶; създават стратегия за разработване на анализи с ясна визия, дълбочина и обществена значимост.

На практика методолозите са водещите експерти при осъществяване на статистическите изследвания. От тяхната компетентност, знания, визия и идеи се формира бъдещето на статистическата работа. Това са хората, които от размитите информационни пространства и хаос създават ред, стабилност и знания. От техните среди следва да се формира и „мозъчният тръст“ на НСИ. **Това са експертите, на които не е необходимо да се казва какво да правят, а самите те казват какво да се прави.**

Отговорници и анкетъори по места: осъществяват концепцията и фактически реализират извадковото изследване на терен; създават екипната работа на терена; създават условия за постепенно превръщане на тяхната работа от събирачи на данни в анализатори на тяхното съдържание, качество и надеждност; създаване на практика за анкетиране на анкетъорите по отношение на проблемите на теренната работа и тяхното мнение за основни оценки от изследването и връзката с други статистически оценки⁷.

Динамиката, с която се развиват информационните технологии, и лавинонарастващата потребност от информация налага да се преосмисли начинът за получаване на информацията от статистическите изследвания. Това означава още и култивиране на нови знания на по-високо ниво, където **ролята на анкетъорите е от първостепенно значение, като първи ешалон, който трябва да анализира качеството и аналитичната стойност на получаваната информация.** Очевидно е, че необходимостта от получаването на информация посредством електронните мрежи и устройства все по-релефно се очертава в работата на НСИ. Налага се

⁶ Важен момент при изследване на качеството на получения информационен продукт е да се анализира „материалът“, отпаднал при неговото производство.

⁷ Специалистите статистици знаят, че границата между стохастични и нестохастични грешки на оценките от статистическите изследвания се решават с работата на терен от анкетъорските екипи по места.

въпросът: Служителите и експертите в тази институция готови ли са за предизвикателствата на информационното общество, които са на прага и ще се случат през следващите пет - десет години?

Респонденти: обучаване и използване на специални групи от тях в агитационната работа, при организирането на дадено статистическо изследване; регистриране на най-добрите респонденти като бъдещ ресурс на статистика за работа на терен; **използване на респондентите за разпространяване на статистически знания и култивиране на статистическо мислене.**

1.2. Ресурси: информационни технологии; време; парични средства, кадри

Информационните технологии са факт. Успоредно с това се очертава един много сериозен проблем, който се изразява в това, че **мисленето изостава от развитието и възможностите, които предоставят информационните технологии.** Много малко са подготвените хора, които могат да ги използват в основните две направления:

- Получаване на информация при работа на терен чрез използване на информационни технологии;
- Използване на информационните технологии за постигане на дълбочина при анализа на информацията (използване на софтуерни пакети, съдържащи статистически методи за анализ на данните в пълния им обем и възможности).

Времето за изучаване на чуждия опит, провеждане на експерименти и адаптиране на добрите практики е все по-оскъдно. Постигането на кохезия и синергия между необходимото време за въвеждане и адаптиране на нови технологии за провеждане на статистическите изследвания и мотивирани, добре обучени специалисти е в основата на успешната статистическа дейност.

Паричните средства за провеждане на статистически изследвания. Вън от съмнение е, че **статистиката е скъпо занимание.** Финансовият ресурс предопределя качеството на информационния продукт, когато се управлява добре. **Следва да доминира мисълта, че това, което се прави и остава като поредица от числа сега, отеква в публичното пространство, представя нашата страна пред Европа и света и не на последно място пише историята на България.** Съвсем очевидно е, че вложените парични средства са определящи по отношение на точността и достоверността на оценките от статистическите изследвания. Теоретичните знания и практическият опит идват тогава, когато следва да се усвои

финансовият ресурс по възможно най-добрия начин. Това е моментът на експертното и професионално мислене, когато трябва да стане ясно каква точно е цената на информационния продукт.

Статистическо изследване с нисък бюджет за осъществяване предопределя занижено качество на информационния продукт. Колкото и добър да е екипът, осъществяващ статистическото изследване, когато средствата за формиране на достатъчно голяма извадка не достигат, възможността за получаване на оценки с високо равнище на точност е силно ограничена. На практика тяхната аналитична стойност ще бъде занижена, което води до невъзможността да се постигне категоричност на аналитичните постановки и надеждна реалистичност на крайните изводи. И обратното, когато статистическото изследване е добре финансирано, при равни други условия това води до оценки с висока точност и гаранция за обществено значими изводи. Под „равни други условия” се разбира умението да се управляват големи извадки с всички фрагменти, които се изискват при изпълнението на тази дейност.

Кадрите с потенциал на мислене, умения и визия за развитие са изключително важни и техният брой е винаги дефицитен. Това са именно експертите, които покриват цялата гама на статистическото мислене и дейност: теория, практика и високо равнище на обща култура. Тяхната подготовка зависи от личната мотивация да бъдат успешни като професионалисти и от непрекъснатия стремеж да бъдат най-добрите. На практика това са уникалните кадри на статистиката. Тяхната кратка характеристика е: **специалисти, които не решават възникнали проблеми, а които предотвратяват тяхното възникване.**

1.3. Основни фактори: вътрешни и външни

Вътрешни фактори са ръководството на НСИ и директорите на 28-те териториални статистически бюра (ТСБ). Спецификата на работата изисква те да бъдат лидери. Създаването на условия за работа, при които доминират доверието, лоялността, прозрачността в отношенията и професионализмът, е гаранция за успеха на институцията. Именно от работата на лидерите се създава **позитивният образ на НСИ в публичното пространство, страните на Европа и света.**

Основната задача на хората, заели командните висоти в НСИ, е мотивирането на кадрите. От тях зависи създаването на висок капацитет на интелектуална работа в институцията. От тях зависи създаването на мозъчния тръст в НСИ. Опасна и пагубна е политиката, която толерира посредствеността и безпрекословното

подчинение. На практика това означава, че се дава предимство на: чиновническото, а не на професионалното мислене; negliжирането на добрите примери за професионализъм, който трябва да притежава **статистикът**; създаване на климат на недоверие към тези, които са на ключови места в управлението на институцията; демотивация на можещите и знаещите.

Външни фактори са: държавните органи на управление; ведомства и организации; научни институти, Евростат; международни организации; средствата за масова информация; публичното пространство като цяло. Връзката между НСИ и външните фактори е взаимозависима. Прозрачността и професионализмът са ключови за създаване на доверие към институцията. И обратното - външните фактори са тези, които създават условията за работата на терен на статистиците. Същественият психологически момент в дейността на целия обществен организъм, в който е включен Националният статистически институт, се свежда до: **създаване на доверие между институциите и към институциите.**

2. Печелившата формула за развитието на НСИ в обозримото бъдеще

Очевидно е, че печелившото статистическо изследване е сбор от знания, подчертаващи професионализма; висока степен на умения при използване на информационно-комуникационните технологии; формулиране на общественозначими задачи и използване на специализиран статистически софтуер; компетентности при използване на административни източници на информация. **Тривиална истина е, че човешкият фактор е алфата и омегата за модернизацията на статистиката.** „Унищожаването” на кадровия състав е пагубно и причините за това са ясни: безвъзвратна загуба на възможността за приемственост; невъзможност за създаване на кадрови състав, който да продължи успешно в своята работа напред. Образно казано, това е процес, който наподобява щафетното бягане в спорта. Бързината на предходния състезател помага на следващия да стигне до финала. В случая става дума за постигане на по-високи цели, разчупване на бариери и достигане на равнища, които са по силите само на можещите и знаещите.

III. Ролята на статистиката за управлението на държавата в условията на глобализация се свят

Известно е, че думата „политика” има гръцки произход и сравнително най-точното ѝ значение може да се дефинира като изкуство да се управлява държава. От своя страна думата „социален” има латински произход и нейното значение визира

преди всичко степента на кохезия между хората, превръщаща ги в общество. Съчетанието на двете думи като социална политика, разгледано във фокуса на новото хилядолетие, индикира един **непрекъснат процес във всяка държава в съвременния свят, който се изразява в управление, контрол, синхронизация и хармонизация на човешките (обществените) взаимоотношения и интереси, за да се постигне позитивно социално-икономическо развитие, висок жизнен стандарт и хуманно отношение към онези членове на обществото, които са в неблагоприятно икономическо положение.**

Функциите, проблемите и позитивните насоки на държавната политика предопределят и потребностите от статистическа информация. Нещо повече, в процеса на разработване на управленчески решения сега и в бъдеще непрекъснато ще се дефинират нови познавателни задачи и приоритетни статистически показатели, характеризиращи случващото се в обществото. Включването на статистическите изследвания в парадигмата на социалната политика е ключов момент, тъй като от това зависи пълнотата, точността и бързината, с която се отговаря на три основополагащи въпроса:

- Каква трябва да бъде икономиката, за да има успешна социална политика?
- Отговарят ли параметрите на провежданата социална политика на потребностите на отделните слоеве от населението на страната?
- Какви са резултатите от провежданата социална политика (негативни, позитивни или безсъдържателни)?

По този начин се затваря кръгът между икономика и социална политика. Очевидно невъзможно е да има социална политика, насочена към постигане на справедливост, ако няма успешна икономика.

Включването на статистиката като инструмент на социалната политика означава използване на методите на индукцията и дедукцията, за да се вникне в дълбочината на:

1. Макроикономическите процеси, разкриващи механизмите за формиране на реалните доходи на населението.
2. Измененията в конюнктурата на пазара на труда и цената на работната сила.
3. Механизмите на социалното подпомагане и критериите за предотвратяване на социалната изолация и крайната бедност.
4. Ключовите и проблемните моменти на реформите в образованието и здравеопазването, предопределящи качествения физически и умствен потенциал на населението в страната.

5. Правозащитната способност на държавните институции.

6. Условието на живот и възможностите за опазване здравето и дееспособността на отделния човек.

Както често става в реалния живот, информацията и нейното разбиране невинаги успяват да вървят в крак с бързината и значението на промените. Основните причини за това са две. От една страна, статистическите изследвания невинаги отразяват добре случващото се в обществото. От друга страна, управляващите закъсняват с реакцията си по отношение на това, което им показват статистическите данни дори когато те им показват добре случващото се в обществото. Очевидно това са страните на един и същ проблем, който винаги ще съществува, но трябва да бъде минимизиран в граници, изключващи допускането на опасни и ескалиращи проблеми. Ключово значение за статистиката вече придобива обстоятелството, че съдбоносно за управлението е не само количеството на необходимата информация, но и нейната своєвременност и точност. В допълнение следва да се отбележи, че информационните разходи - средствата, необходими за производството на информационен продукт следва да бъдат съобразени с изискваните за него качество, точност и бързина на представяне. На практика качеството и точността на статистическата информация корелират с цената, която трябва да се плати за нейното получаване. С други думи, скъпо струващата информация при равни други условия дава възможност за управленски решения със стратегическо значение за развитието на страната.

Разработването на силна статистическа система означава не само високо качество на информационните продукти, но и проникване в дълбочината на социално-икономическите проблеми. **Еlegantната форма на преминаване от числата (резултат от статистически изследвания) към управленски решения е катализаторът за добре работещата статистическа информационна система.**

Статистиката както в национален, така и в международен аспект е призвана да отразява развитието на общественозначими процеси и явления. В тази посока следва да се отбележи инициативата на Европейския съвет на срещата в Лисабон през март 2000 г., която беше посветена на разработването на десетгодишна стратегия на развитие през следващите години „за превръщане на Европейския съюз в най-динамичната и конкурентна икономика в света, с повече и по-добри дейности и по-голяма социална интеграция”. Във връзка с това Европейският съюз покани Европейската комисия да изготвя всяка година обобщен доклад, основан на структурни показатели, осигуряващи обективна оценка на постигнатия напредък в

изпълнение на Лисабонската стратегия. За целта към докладите се прилага „Статистически анекс” с определени структурни показатели⁸. Към този анекс за пръв път през 2003 г. са включени структурни показатели, характеризиращи страните - кандидат-членки на ЕС, и техните национални политики. С този акт на практика се осъществи осезателното присъствие на българската статистика, представяща страната като сериозен кандидат за включване в Европейския съюз. Може да се допълни, че не само чрез тази инициатива присъствието на българската статистика в международния обмен на информация е осезателно. Данните на статистиката се разпространяват и намират място в сайтовете на редица международни организации. Това обстоятелство поставя завишени изисквания по отношение на обхвата на статистическите данни, техните аналитични възможности, сравнимост и качествен профил.

Очевидно в отговор на нарастващите изисквания към статистическите данни е необходимо създаването на добре работеща национална статистическа система. Не трябва да се забравя, че правилата на международното партньорство се основават на статистическите данни, с които всяка страна участва при световния обмен на информация. С други думи, **Европа и светът наблюдават отделната страна чрез статистическите данни, които тя предоставя в публичното пространство.** Данни, които не са синхронизирани и не отговарят на реалните обществени процеси, са лоши послания за всяка страна, която няма добре функционираща национална статистическа система.

Добре функциониращата връзка между социалното управление и необходимата информация се предопределя от следните принципи: реализиране с висока скорост на обновяване на статистическата информация; изграждане на защитна мрежа срещу дезинформация; възможност за многопластов, многоаспектен и мултипликативен анализ. **На практика всички статистически изследвания имат статут на информационни източници за програмите на социално-икономическото управление.** Връзката между статистическите изследвания и тези

⁸ Първоначално са дефинирани 14 структурни индикатори: 1. БВП на човек от населението; 2. Производителност на труда; 3. Степен на заетост; 4. Степен на заетост на възрастните; 5. Разходи за просвета; 6. Разходи за изследователска дейност; 7. Разходи за нови технологии и информатика; 8. Интеграция на финансовите пазари; 9. Процент на риска за обедняване; 10. Процент на дългосрочната безработица; 11. Дисперсия на процента на регионалната безработица; 12. Емисия на газове с парников ефект; 13. Енергиен интензитет на икономиката; 14. Обем на вътрешния транспорт по отношение на БВП. Годишният доклад през 2001 г. включва 35 показателя от 5 области, а докладът от 2002 г. включва 42 показателя и е разширен с нова област „Околна среда”. Докладът от 2004 г. включва 12 структурни показателя, като акцентът е поставен върху техните аналитични възможности. Българската статистика разработва около 47 показателя в съответствие с изискванията и препоръките на Евростат.

програми непрекъснато се динамизира и усложнява. Естеството на процесите поставя съответните изисквания както по отношение на отразяващата ги информация, така и по отношение на прилаганите политики за тяхното управление и контрол.

Статистиката като наука и практика има съществено значение за количеството, качеството и бързината на достъпа до информацията. Парадигмата на света, в който живеем, се усложнява, видоизменя и разнообразява непрекъснато. Днес повече от всякога традиционните граници между различни аспекти на общественото развитие - политика, култура, технологии, национална сигурност, финанси, образование и опазване на околната среда, се размиват и изчезват. В хода на статистическите изследвания, анализ и коментар на данните става невъзможно обяснението на едно явление, събитие или процес в дадена област, без да се търси причинно-следствена връзка, доказателство и синтез с другите. Очевидно лаговете на изменение и влияние както на опосредствени връзки, така и на едностранни, независими перспективи на промени се съкращават непрекъснато. Умението да се вплете най-същественото и значимото, когато се рисува картината на страната и света, има първостепенно значение, тъй като се създава реална представа за мястото, ролята и насоките за движение в новия свят на глобализация.

Социалните програми могат да се сведат до пет направления, така както са формулирани в доклад на Уилям Беверидж (оглавявал Икономическия институт в Лондон) още в края на Втората световна война (Йъргин, Станислау, 2003). В този доклад той последователно излага социални програми за обезглавяване на „петте гиганта“: Нуждата; Болестите; Невежеството; Мизерията; Безработицата. Публикуван от Кралската печатарска гилдия, докладът се превръща във феноменален бестселър. На практика в него се развиват фундаментални постановки за развитието на медицинската помощ, пенсионното осигуряване, образованието, жилищното настаняване и пълната работна заетост. Поставени в контекста на съвременното общество, тези постановки са обединени в система от програми за социална защита. Известно е, че трите главни сфери на социалната защита са: пазарът на труда; пенсионната система; социалното подпомагане. Всички управленски решения по отношение на тези сфери са неразривно свързани с поредица статистически изследвания в областта на демографията, образованието и здравеопазването. Това предполага и разработването на целенасочени програми за:

- Повишаване на образователното равнище на населението и неговото трансфериране в по-високо качество на работната сила.

- Повишаване на заетостта, гарантираща растяща производителност на труда и високи доходи.

- Повишаване на здравното равнище.

- Редуциране на бедността - линията на бедност - производна от доходите.

- Справедливо социално подпомагане - средства, насочени с приоритет към тези, които активно търсят работа; кредитиране на тези, които искат да се образуват и повишат квалификацията си; еднократен бонус за тези, които в рамките на една година си намерят работа; осигуряване на достоен живот за тези, които не могат да работят.

Статистическите изследвания са инструмент за отразяване на горещите проблеми в обществото, като по този начин се дефинират възможностите и условията. Не трябва да се забравя, че обществото функционира в условията на недостиг от ресурси, където най-добрите решения са свързани с иновациите и новите технологии. Следователно статистическите изследвания са начинът да се вниква в настоящето, за да се вземат най-добрите решения за бъдещето. На практика се създава информационна среда, на която се основава социалната политика. В този смисъл може да се говори за социална политика, ориентирана към общество, обединяващо енергиите на хората, където поколенията, йерархиите, организациите, институциите, икономическите структури съществуват паралелно и са обвързани в едно цяло, като границите между тях са само относителни. Новата роля на социалната политика при тази ситуация е да се минимизират условията на несигурност, тъй като се знае, че при такива условия хората рядко реагират адекватно. Следователно става дума за политика, мотивираща хората, която не ги контролира, а ги освобождава и насърчава да дават най-доброто от себе си.

По този начин държавата поема активната роля за надзора и направляването на икономиката. Ефикасността на процесите на държавното регулиране могат да се оценят с данни, описващи прецизно функционирането на пазарите на труда, парите, стоките и услугите. Очевидно държавата трябва да се намеси, когато има данни, че тези пазари (или фрагменти от тях) се формират под влияние на събития с криминален или незаконен характер. И обратно, държавата не трябва да се намесва, когато те се оформят под влияние на естествените качества на хора, притежаващи високи умения, способности и воля за позитивна съзидателност. По този начин държавата създава инструментите на пазарната икономика, а именно, изграждането на приемлив баланс между инструменти, с които се провеждат политики в социалната област, и тези, които гарантират позитивното функциониране на

пазарните механизми. Необходимостта от по-добър мониторинг на социалната политика в този аспект изисква предварително и последващо разработване, както и развитие на поредица от социално-икономически показатели. Като пример в това отношение могат да се посочат показателите, характеризиращи „Развитието на целите на хилядолетието (Millennium Development Goal - MDG)”. Също така се очаква страните - кандидат-членки на Европейския съюз, да вземат участие и в „Отворения метод на координация за социално включване⁹”, където се разработва поредица от статистически показатели, характеризиращи отделните страни. По този начин се създава целенасочена статистическа система от показатели, чрез които може да се установи мониторинг по отношение на социалната изолация, тенденциите на бедността и цялостното социално-икономическо развитие в отделните страни. По принцип целта е разработваните социални показатели да имат ролята на статистика с определена политическа ориентация. В този смисъл може да се добави, че **статистическите данни имат своето двойно измерение - да параметризират и да дават познание.**

Съвременната динамика на живота налага своите изисквания по отношение на провежданата социална политика и необходимото за целта информационно осигуряване. На практика това означава, че за да се реализират успешно етапите на политика със социална насоченост, е необходимо да се разполага със съответната статистическа информация и подходящи методи за нейното анализиране. Тази необходимост е осезателна още като се започне с формулиране на приоритетите и целите, премине се към разработването на програми за действие, продължи се с формулиране на управленческите решения и мониторинг на процесите, като накрая се отчете тяхното цялостно изпълнение.

VI. Заключение

Глобалната икономическа криза през последните години е допълнително предизвикателство към държавната статистика. Доказаната представителност, точност и достоверност на статистическите показатели са от първостепенно значение при вземането на управленски решения от експертите в държавните ведомства. **За** необходимите действия на държавата в такива моменти е най-добре казано от Стийлиц в неговата книга „Свободно падане”: „Една от основните роли на държавата

⁹ Този метод е замислен като „мека” управленска техника, която се използва в социалната политика на страните от Европейския съюз. Тя се състои основно в обмен на най-добри практики, даващи възможност на държавите членки да се учат взаимно и систематично от различните си практики в областта на социална политика, като по този начин, зачитайки националното разнообразие, се търсят подходи за постигане на по-голямо сближаване по пътя към изпълнение на главните цели на Европейския съюз.

е да напише правилата и да осигури арбитри. Правилата са законите, които управляват пазарната икономика. Арбитрите включват регулаторните органи и съдиите, които помагат за прилагането и тълкуването на законите. „Старите правила, все едно дали вършеха добра работа в миналото, не са подходящи за XXI век” (Стиглиц, 2011, стр. 296). Според него по време на криза държавата невинаги се държи адекватно, като създава негативни ситуации и взема неправилни решения при реализацията на социалните политики, и по този повод посочва: „Пазарите генерират неравенство, но неравенството, създадено от държавата, е още по-лошо” (Стиглиц, 2011, стр. 295). Информационният ресурс, който се създава, както и неговото правилно използване от държавните институции, гарантира максимална адекватност към ситуацията в такива моменти. Нещо повече, водещата роля на правителството е от жизнена важност и по отношение на възможността държавната статистика да реализира с успех регулярно провежданите статистически изследвания. Взаимозависимостта между власт и информация е особено осезателна винаги и особено в моменти на криза. И тук е важно предупреждението: „С течение на времето става все по-ясно, че ролята на поверителността и конфиденциалността на данните е да прикрива лошите решения. Така не може да се постигне ефективна демократична отчетност” (Стиглиц, 2011, стр. 215).

Очевидно е, че световната икономическа криза изисква спешни решения и при равни други условия те са важни, когато статистическите данни позволяват това да се случи. Възможните решения при такива негативни обстоятелства могат да се дефинират така: „В икономиката трябва да тичате, за да се задържите на едно място” (Стиглиц, 2011, стр. 111). Тази постановка важи и за НСИ при условие, че започне да „тича”. Тогава ще се постигне оптималната ситуация, позволяваща да се съхрани създаденото, което да бъде основата за бъдещото развитие.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

Йьргин, Д. И., Д. Станислау (2003). Командните висоти. Издателство Весела Люцканова, С.

Стиглиц, Д. (2011). Свободно падане, Издателска къща ИнфоДАР ЕООД, С.